

**The School of Economics and Management
in Public Administration in Bratislava**

**TOPICAL ISSUES OF
SOCIETY DEVELOPMENT
IN THE TURBULENCE CONDITIONS**

*Conference Proceedings of
the International Scientific Online Conference*

May 30, 2020

Bratislava 2020

School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava
Academy of the State Penitentiary Service (Ukraine)
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine)
Donbas State Pedagogical University (Ukraine)
Institute for the Study of Spatial Development (Ukraine)
Katowice School of Technology (Poland)
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)
National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)
Odessa National Polytechnic University (Ukraine)

**TOPICAL ISSUES OF
SOCIETY DEVELOPMENT
IN THE TURBULENCE CONDITIONS**

Conference Proceedings of the International Scientific Online Conference

May 30, 2020

Bratislava 2020

ISBN 978 – 80 – 89654 – 67 – 3

EAN 9788089654673

Conference Proceedings of the International Scientific Online Conference *Topical Issues of Society Development in the Turbulence Conditions* (May 30, 2020, Bratislava, Slovak Republic). The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 2020; ISBN 978-80-89654-67-3; pp. 392.

Reviewers

Renáta Bernátová – doc. RNDr., PhD., University of Presov, Slovak Republic

Ihor Lyman – Doctor of Science, Professor, Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine

Olena Raevneva – Doctor of Science, Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Sławomir Śliwa – PhD, Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Editorial Office:

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

851 04 Bratislava 5, Furdekova 16 tel. +421 905 864 457

E-mail: sekretariat@vsemvs.sk

Publishing House:

© Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

851 04 Bratislava 5, Furdekova 16 tel. +421 905 864 457

Authors are responsible for content of the materials.

© Authors, 2020

© Publishing House VŠEMvs, 2020

CONTENTS

SECTION 1

MODERN ISSUES OF EDUCATION IN TURBULENCE CONDITIONS

<i>Inna Kurlishchuk, Oksana Aleksieieva.</i> Impact of virtual mass media on university students' health preserving competence.....	10
<i>Alina Kvitka.</i> Social and communicative competence of future officers of the state criminal and executive service of Ukraine forming as topical issue of professional pedagogics in conditions of turbulence.....	16
<i>Oleksandra Mandych, Arkadii Mykytas.</i> Marketing management: problems, prospects and features of study.....	20
<i>Rymma Shmelova.</i> On implementation of foreign language of public servants' professional training in Ukraine in the conditions of education reforming.....	24
<i>Юлія Гришук.</i> Компетентнісний підхід як методологічне підґрунтя професійної підготовки військових фахівців у ВНЗ в умовах турбулентності.....	27
<i>Максим Демент.</i> Особливості сучасної професійної підготовки курсантів у надзвичайних умовах.....	37
<i>Ольга Застело.</i> Підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов через розвиток їхньої діагностичної компетентності.....	40
<i>Iryna Zozulia.</i> Features of creative competence development of preschoolers in terms of turbulence of society.....	48
<i>Оксана Кікінежді, Світлана Вихор, Галина Жирська.</i> Актуальні питання розвитку гендерної освіти в Україні.....	57
<i>Володимир Кравець, Світлана Кравець.</i> Моделювання дошлюбної підготовки учнівської молоді в епоху турбулентності українського суспільства.....	67

МОДЕЛЮВАННЯ ДОШЛЮБНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЕПОХУ ТУРБУЛЕНТНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Володимир Кравець, Світлана Кравець

Тернопільський національний педагогічний університет, м. Тернопіль, Україна

Annotation. In the article, the peculiarities of the impact of turbulent processes in public life on marriage and family relations and the actualization of premarital training institutions are analyzed. The three main components of students' preparation to family life are considered: premarital training, sexual education and the formation of conscious parenthood. The efficiency of the school's work in preparing the future family man in overcoming turbulent public influences on the stabilization of marital and family relationships is proved.

Key words: turbulence, premarital training, sexual education, demographic crisis, paternity, marital and family relationships, multidisciplinary.

Сучасне людство, на думку вчених, живе в зоні неперервних соціальних змін, трансформацій, перетворень. В кінці ХХ – на початку ХХІ століття турбулентність світових соціальних процесів отримала новий імпульс: суттєві зміни відбулися на географічній та політичній карті світу – створюється єдина Німеччина, розвалюються Радянський Союз, Чехословаччина і Югославія, в результаті чого на європейській карті з'являється понад 20 нових незалежних держав, розширюється Європейський Союз і НАТО; суспільство увійшло в інформаційну фазу постіндустріального розвитку – з'являються комп'ютер, мобільний телефон, інтернет, соціальні мережі тощо. В Україні, до цього долучилися численні соціальні, економічні, політичні, військово-політичні, релігійні і мовні суперечності.

Суспільна турбулентність поставила пересічну українську сім'ю в епіцентр численних потрясінь (нестабільна економіка, ріст безробіття, наростання міграційних процесів, зниження ролі духовних цінностей, лібералізація статевої

моралі тощо), що порушують її нормальне функціонування. Серед негативних тенденцій у сфері сімейних стосунків в Україні, домінують такі, як зниження народжуваності, нестабільність і слабкість зв'язків батьківства – шлюбу – родинності, дестабілізація шлюбно-сімейних стосунків, зростання кількості розлучень, збільшення кількості незареєстрованих шлюбів, зростання малодітних сімей, гендерна асиметрія сімейних стосунків тощо.

Не обходять сучасну українську сім'ю і деякі сучасні тенденції в трансформації сімейних стосунків у всьому світі: збільшення віку вступу в шлюб і середнього віку матері при народженні першої дитини; усвідомлене "дистанціювання" від сімейних стосунків і шлюбу (вибір самотності, феномен синглізму); зростання кількості консенсусних шлюбів; зниження відповідальності батьків за утримання і виховання дітей; зростання кількості позашлюбних дітей; автономізація матримоніальної, сексуальної і репродуктивної поведінки людини [1].

Спостерігається перехід суспільної свідомості до більшої толерантності і сприйнятливості до нових цінностей і моделей поведінки. Нідерландський демограф Ван де Каа виділяє чотири основні риси цього переходу: 1) перехід від «золотої епохи» інституту шлюбу до його занепаду, тобто повсюдне поширення юридично неоформлених форм спільного життя та альтернативних форм сім'ї; 2) перехід від дітоцентристської моделі родини до індивідуалістично-орієнтованої «зрілої» пари партнерів з однією дитиною; 3) перехід від превентивної контрацепції, призначеної для запобігання народженню ранніх дітей, до свідомого планування народження кожної дитини; 4) перехід від уніфікованої моделі до плюралістичних моделей сім'ї [2].

Змінилося ставлення молоді до шлюбно-сімейних цінностей, – наприклад, чимало сучасних жінок не сприймають материнство як винятково шлюбний атрибут. Одна третина сімей вважає народження дитини перешкодою шлюбу, причому, як свідчать дані нашого опитування, жінки більшою мірою, ніж чоловіки (відповідно 36 % і 26 %) [3]. З'явилась нова соціокультурна нормативна система – прокреативна етика: вступати до шлюбу бажано, але не обов'язково; мати дітей бажано, але відсутність їх – не аномалія; сексуальне життя поза шлюбом не смертний гріх. Колишня невіддільність шлюбної, еротичної та репродуктивної поведінки залишилася в минулому. Вони автономізувалися, їх цілі і мотиви розділилися [4].

Сьогодні в Україні відзначаються такі негативні тенденції в життєдіяльності інституту сім'ї, як *зниження коефіцієнту шлюбності при високому рівні розлучуваності*. Кількість зареєстрованих шлюбів у розрахунку на 1000 осіб населення у 2018 р. становила 6,0 (в 1991 – 9,5‰). У 2018-му році в Україні утворилося 228,4 тис. нових сімей (в 1991 р. – 493, 067тисяч) [5]. На загальну сімейну ситуацію в Україні впливає і високий коефіцієнт розлучуваності (число розлучень на 1000 осіб населення). Для прикладу, якщо у 2008 році він становив 3,2‰, то у 2018 році – 3,91‰ [5]. Україна все ще залишається в лідерах серед країн Європи за кількістю офіційних розлучень [6].

До необхідності забезпечення загрози національній безпеці загострили турбулентні процеси демографічну ситуацію в українському суспільстві. Має місце масштабна депопуляція населення з погіршенням якісних характеристик (деградація) людського капіталу при значних міграційних втратах населення продуктивного віку. Чисельність населення неухильно зменшується впродовж останніх 27 років. З початку 1993 р., коли населення України мало найбільшу чисельність (52,2 млн осіб), до початку 2020 р. (38 млн осіб (без урахування окупованих та анексованих територій [7])). В Україні спостерігається суперечливість демографічних тенденцій: вагітності часті як за розширеного відтворення, народжень мало – як за звуженого відтворення.

Кризові процеси в шлюбно-сімейних стосунках безпосередньо впливають на функціонування інституту дошлюбної поведінки: шлюб втрачає роль нормативного регулятора сексуальних стосунків, внаслідок цього вступ в шлюб перестає бути безумовною нормою, що задає відповідний стандарт поведінки; шлюб часто не передує сексуальній близькості, а закріплює її; нормативна модель шлюбу змінюється широкою різноманітністю життєвих стилів і альтернативних шлюбних моделей; низька міра контролю за дошлюбною статевою поведінкою молоді, лібералізація статевої моралі призводять до того, що відзначається тенденція зниження віку початку сексуального життя, хоч середній вік вступу до шлюбу збільшується.

У більшості випускників школи відсутні найважливіші психологічні навички, необхідні для розбудови гармонійних сімейних стосунків (поступливість, емпатія, рефлексія, толерантність тощо). Має місце нерозуміння психологічних особливостей статей. Спостерігається неготовність молоді до усвідомленого батьківства. Виявлено, що більшість респондентів хоче мати лише одну дитину в своїй майбутній сім'ї. Чимало молодих людей стають

учасниками руху чайлдфрі (англ. child-free – вільні від дітей)[8]. Спостерігається конвергенція бінарно протилежних установок: ті, хто вступають до шлюбу, готові до розлучення від самого початку. В процесі нашого дослідження з'ясувалось, що близько 20 % студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка вважають шлюб – соціальним атавізмом.

Таким чином, суб'єктивні та об'єктивні чинники кризового стану сім'ї свідчать про необхідність дошлюбної підготовки школярів. Не випадково на одному зі засідань Генеральної Асамблеї ООН прозвучала думка про необхідність запровадження в країнах світу систематичної підготовки учнівської молоді до сімейного життя, статевого виховання школярів та формування у них усвідомленого батьківства

В. Сухомлинський відзначав: *”Мені здається, що середня школа не робить головного, що повинна робити, – не вчить жити”* [9, с. 245]. Сьогодні в українському суспільстві сама думка про навчання основам створення сім'ї сприймається з посмішкою. В СРСР була спроба у 1980-х роках ввести в загальноосвітніх школах предмет «Етика і психологія сімейного життя». Але оскільки в цій галузі абсолютно не було фахівців, як не було і науки про створення сім'ї, то ця спроба благополучно провалилася.

Якщо подивитися на міжнародний контекст, то можна відзначити зростання міжнародного інтересу до впровадження в країнах світу підготовки молоді до сімейного життя, хоча у різних культурах спостерігаються різні акценти, різний зміст і тривалість програм дошлюбної підготовки. В одних країнах програми реалізуються через державні школи (більшість країн ЄС, Японія, Тайвань), в інших через громади (Австралія, Великобританія, Південна Корея, Ізраїль), а ще через соціальні медіа (наприклад, текст повідомлення про ВІЛ / СНІД в Нігерії) тощо. Визначено основні сфери змісту дошлюбної підготовки: внутрішня динаміка сімей, людського росту та розвитку протягом усього життя, людська сексуальність тривалість життя, міжособистісні відносини, сім'я та управління ресурсами, виховання дітей та керівництво, професійна етика та практика, сімейне право та державна політика тощо. Надаючи знання про навички спілкування, розвиток дитини, виховання, відносини та управління ресурсів, таких як гроші і час, можна ефективно мінімізувати або уникнути проблем і покращити функціонування сім'ї.

Виходячи з того, що Україна сповідує західноєвропейський та трансатлантичний курс розвитку, в своїй роботі ми намагалися, вслід за розвиненими країнами-партнерами підготовку школярів до сімейного життя розділити на трискладові частини: безпосередню дошлюбну підготовку, статеве виховання та формування усвідомленого батьківства. В процесі дослідної роботи ми дійшли висновку, що зміст роботи з дошлюбної підготовки в Україні має передбачати формування і виховання у молоді прагнення мати міцну, здорову сім'ю, яка має декількох дітей, свідомо і відповідально ставитися до їх виховання; адекватне сприйняття дорослості, її змісту, ознак, проявів і якостей, почуття соціальної відповідальності за свої вчинки та їх можливі наслідки, прагнення зрозуміти інших і повага до гендерної відмінності статей; усвідомлення шкоди та небезпеки ранніх статевих зв'язків; переконання в недопустимості безвідповідальності та легковажності в стосунках з представниками протилежної статі; розвиток навичок побудови успішних взаємин (вміння вести бесіду, бути уважним слухачем, приймати виважені рішення за різноманітних життєвих обставин та вирішувати конфліктні ситуації); створення усіх належних умов для формування та розвитку у молоді власної системи цінностей у контексті усвідомлення і сприйняття сукупності зобов'язань та відповідальності сімейного життя тощо.

Варто відзначити, що дошлюбна підготовка в переважній більшості розглянутих нами педагогічних систем (Австралія, Канада, США, Велика Британія, Німеччина, Франція та інші) проводиться у загальноосвітніх закладах через розроблені державні чи регіональні програми. Серед найвідоміших і ефективних програм дошлюбної підготовки виділяються наступні: "Шлюб 101"; "Зв'язки: взаємини та шлюб", "Будуємо стосунки" – у Сполучених Штатах Америки; «Сексуальне виховання і пристосування до життя в міжособистих зв'язках», «Жити разом» – у Швеції; «Підготовка до сімейного життя» – у Японії; «Освіта для сімейного життя» – у Польщі; «Освіта для шлюбу та батьківства» – у Словаччині; «Навички життя» – в Ісландії тощо. Щоправда, варто відзначити, що в більшості країн світу, зазвичай, немає єдиної навчальної програми, при цьому жодна з них не є загальнообов'язковою.

Школа повинна взяти на себе більшу відповідальність за виховання майбутнього сім'янина, почати вирішувати найпростіші завдання дошлюбної підготовки: а) формування установки на сім'ю; б) пропедевтика холостяцької психології; в) формування відповідної системи сімейних цінностей (честь,

гідність, вірність, подружній обов'язок) і т.п. У своїй експериментальній роботі ми, наприклад, імплементували інтегровану американо-німецьку програму під назвою «Домоводство» («Менеджмент сімейних ресурсів» – основи фінансового планування та наповнення сімейного бюджету, основи облаштування помешкання, знайомство школярів з базовими потребами людини в одязі, їжі та житлі, прищеплення навичок самообслуговування, правильного витрачання грошей та їх економії + «Домогосподарство» – прибирання, меблювання квартири, шитво, ремонтні роботи, планування покупок, бюджет).

В контексті моральної підготовки заслуговує на увагу формування у школярів генеалогічної культури з використанням методу сімейної біографії. Школярі досліджують сім'ю, з якої вони походять, та складають її біографію.[10]. У зв'язку з різким зниженням коефіцієнту народжуваності, диспропорцією статей серед населення, небажанням жінок віддавати своє життя виключно дітям у підготовку до сімейного життя ми імплементували питання демографічного виховання та контрацептивної культури.

Другою важливою складовою підготовки школярів до сімейного життя в сучасному зарубіжному досвіді є статеве виховання. У багатьох європейських країнах (Нідерланди, Данія, Бельгія, Фінляндія) саме статеве виховання є серцевиною підготовки молоді до сімейного життя. За даними зарубіжних фахівців для загалу характерна жахлива картина сексуального неучтва і пов'язані з ним страхи, трагічні помилки та зловживання, про що зазначено вище. Актуальність статевого виховання викликана тим, що епоха тотальної еротизації змінила ставлення учнівської молоді до сексуальності і сексу, детермінувала несприятливі тенденції у розвитку масової сексуальної культури в Україні:

- секс перестав бути інструментом продовження роду, у нього тепер інші завдання – від отримання задоволення до піднесення самооцінки. Зросло сексуальне експериментування в шлюбі;

- з відокремленням сексуальності і репродукції відбулась реабілітація і нормалізація нерепродуктивної сексуальності(мастурбація, оральний секс, інші сексуальні техніки, що не ведуть до запліднення) [11];

- не так, як раніше, засуджуються дошлюбний секс, позашлюбне народження дитини, позашлюбні стосунки, гомосексуальні союзи тощо.

- важливою формою сексуального задоволення сьогодні стає віртуальний секс.

- відбувається активна сексуалізація культури, літератури, театру, музики, телебачення, преси, реклами.

- вік сексуального дебюту української молоді в XXI столітті став суттєво меншим. За даними І. Вовк, якщо у 1964 р. досвід статевого життя до 15–16 років мало 14 % юнаків і 5 % дівчат, у 1974 р. – 32 % і 21 %, у 1989 р. – 49 % і 35 %, то у 1995 р. – 47 % і 39 %, а в 2000 році – відповідно 48 % і 54 % [12]. За даними ЮНІСЕФ, у 2018 році серед українських підлітків (10-17 років) у середньому хлопці починають займатися сексом у 14 років, дівчата – в 15 [13].

- найтривожніше в сучасній підлітковій сексуальності не те, що вона є, і навіть не те, що вона часто супроводжується небажаними вагітностями та іншими драмами, а те, що вона не завжди добровільна. Кожна четверта дівчина і кожний десятий юнак у нашому опитуванні сказали, що вони пережили певний сексуальний примус: хтось підштовхував їх піти далі, ніж їм самим хотілось. За даними Генеральної прокуратури України, питома вага дітей, потерпілих від зґвалтування, становить: 2007 р. – 23,4 %; 2008 – 22,6 %; 2009 – 19,6 %; 2010 – 27,4 %; 2011 – 31,3 %; 2012 – 27,5 %; 2013 – 24,2 %; 2014 – 24,4 %; 2015 – 27,5 %; 2016 – 26,5 %; 2017 р. – 38,2 % [14].

- невисокий рівень обізнаності учнівської молоді в питаннях статі та міжстатевих взаємин.

З огляду на зазначене, сьогодні вимагається прийняття серйозних державних заходів у переважній більшості країн світу, спрямованих на докорінне поліпшення теоретичного та практичного вирішення проблеми сексуальної освіти, а саме: затвердження в рамках ООН, ВООЗ **єдиних стандартів сексуальної освіти**; проведення міжнародних конференцій, симпозіумів щодо методології та методики сексологічної підготовки школярів з врахуванням національних особливостей країн світу; організація належної підготовки педагогів-сексологів в університетах світу, готових до здійснення сексуальної освіти школярів різного віку; запровадження єдиної для всіх країн системи моніторингу якості та ефективності сексуальної освіти школярів, зорієнтованої на світові стандарти; впровадження в усіх країнах єдиних керівних принципів сексуальної освіти учнів різного віку, які мають відповідати єдиній концепції розвитку.

В стандартах ВООЗ акценти зроблені на таких установках: 1. Інформація

сприяє соціальному клімату, що характеризується толерантністю, відкритістю і повагою сексуальності, різного способу життя.2. Вона сприяє усвідомленню сексуальної ідентичності та гендерних ролей, повазі гендерної різноманітності.3. Сексуальна освіта сприяє усвідомленню та знанню людського тіла, його функцій, особливо щодо сексуальності.4. Сексуальна освіта сприяє профілактиці ЗПСШ, ВІЛ/СНІДу, сексуального примусу, надає адекватну та обґрунтовану інформацію про фізичні, когнітивні, соціальні, емоційні та культурні аспекти сексуальності.5. Інформованість протидіє сексуальним комплексам, страхам і фобіям. Позитивним в Стандартах є те, що вони, на відміну від існуючої практики багатьох країн, де зміст сексуальної освіти не спрямований на шлюбно-сімейні стосунки, зорієнтовані на християнські норми й цінності з чітко вираженою орієнтацією на шлюб та сім'ю.

Важливою у статевому вихованні молоді вважається **гігієнічна концепція**, спрямована на ознайомлення дітей і підлітків з основними положеннями анатомії та фізіології репродуктивної системи людини і навчання їх навичкам особистої гігієни. Інструктаж з особистої гігієни та початкової санітарії здійснюється в усіх європейських школах, починаючи з початкових класів. На окремих заняттях з дівчатами-підлітками обговорюється правильне використання продуктів жіночої гігієни у зв'язку з чистотою, використання та утилізація прокладок і тампонів. Гідним для наслідування, на нашу думку, є використання в нідерландських школах «правила нижньої білизни»: дітям пояснюють, що всі ті частини тіла, які прикриває нижня білизна, інтимні і ніхто сторонній не повинен їх бачити і чіпати. Варто уточнити, що в такому віці діти отримують не знання про секс, а інформацію про своє тіло і його особливості. Учні повинні знати, що проблеми і сумніви, викликані змінами тіл, є природною частиною дорослішання.

Щоправда, слід зазначити, що важливість сексуальної соціалізації молоді одноставно визнана не у всіх країнах Європи, а тим більше світу. Істотну роль тут відіграють політичні та релігійні чинники. Наприклад, в Данії і Нідерландах, сексуальна освіта є загальноприйнятою та підтримується громадськістю, у той час як у Чехії, Німеччині, Ірландії, Польщі, Італії та ін. країнах Європи вона викликає активне неприйняття, особливо з боку релігійних груп та громадських організацій. В одних країнах статева освіта є обов'язковою і отримує потужну державну підтримку, а в інших – залишається менш-більш

факультативною. Ще донедавна для участі дитини на уроках сексуальної освіти потрібна була згода батьків. Сьогодні ж у Німеччині статеве виховання як предмет навчання є обов'язковим для всіх школярів. Звільнення з занять через релігійні переконання неможливе. В одних країнах вводяться спеціальні уроки, в інших сексуальна проблема пронизує всі предмети, а потім, як, наприклад, у Франції проводять триденні сесії, де весь матеріал узагальнюється і інтегрується.

При цьому процес соціалізації має носити випереджувальний і профілактичний, а не сексуально-стимулювальний характер, і орієнтуватися на норму та позитивні аспекти сексуального буття, а не на відхилення як засіб залякування, а також містити аналіз різних аспектів власної сексуальності (функціонального, чуттєво-емоційного, смислового, поведінкового) й оптимізацію (корекцію) своєї статевої поведінки і способу життя (у формі складання власних програм збереження здоров'я та їх наступного практичного виконання).

Вивчення європейського досвіду показало, що сексуальна соціалізація школярів може бути дуже ефективною у зниженні поширеності ризикової поведінки і, більш того, може призводити до відкладання початку статевого життя і до зменшення числа сексуальних партнерів серед молоді. Ми переконані в тому, що програма статевого виховання може вважатися успішною, якщо вона розглядається і обговорюється відкрито, як позитивна, інтегративна частина здоров'я, і має один або декілька з наступних результатів: відтягування моменту настання статевої активності; зменшення кількості незахищених статевих контактів; вироблення навичок використання контрацептивних засобів.

Цікавий досвід нагромаджено в зарубіжних країнах і в питаннях формування усвідомленого батьківства – третьої складової частини підготовки учнівської молоді до сімейного життя. Не вдаючись по повноформатного розгляду проблеми формування усвідомленого батьківства, звернемося лише до двох оригінальних ідей, які ми намагалися використовувати в своїй дослідній роботі. Це, передовсім проект імітації батьківства із застосуванням дитини-робота, тамагочі (комп'ютеризованого малюка, імітатора немовляти). Малюк, як і справжнє немовля, позбавляє підлітків сну, руйнує їх соціальне життя і прив'язує до себе. Графік поведінки дитини-імітатора максимально наближений до специфіки поведінки живої дитини. Головна мета програми –

допомогти підліткам краще зрозуміти всю повноту відповідальності та зобов'язань батьківства, сформувані навички справжнього догляду, які вони отримують. Таке комп'ютеризоване навчання опікунських навичок відволікає учнів від грубого, жорстокого ставлення і сприяє позитивним емоційним зв'язкам, агуканню, співу до дитини тощо. [15].

Успішно використана в нашому досвіді й американська програма «З батьком надійніше», яка акцентує увагу на позитивних факторах залучення батька до виховання дітей у межах паралельного формування навичок відповідального батьківства. Особливо ефективним є використання в цьому курсі прогностичного методу: школярам пропонують скласти розповідь про себе, в якій вони мають зазначити найважливіші події з їх минулого та описати власне майбутнє, акцентуючи увагу на етапі народження власної дитини.

Цікавість у школярів викликають практичні заняття: візити до центрів матері та дитини, де лікарі розповідають про належний догляд за дітьми; відвідування закладів дошкільної освіти, де підлітки мають можливість погратися з малятами чи волонтерська практика в дитсадках, виготовлення іграшок для вихованців, перегляд відео про підліткову вагітність та шкідливість абортів тощо.

Досліджуючи численні методи і способи підготовки школярів до сімейного життя, важливо звернути увагу на принцип, який має місце у більшості зарубіжних країн. При використанні міждисциплінарного підходу один з вчителів відповідає за загальну координацію змісту сексуальної освіти. Акценти при викладанні проблем дошлюбної підготовки залежать від предмету, в який включена тематика: якщо в уроки біології – акцент буде зроблений на біологічних аспектах сексуальної освіти, якщо в уроки гуманітарних предметів – більше уваги приділяється соціальним, психологічним, моральним аспектам дошлюбної підготовки та міжстатевої взаємодії (16, с. 15-17).

Висновки.

1. Українська школа повинна обличчям повернутися до проблеми підготовки учнів до сімейного життя.

2. Підготовка до сімейного життя може здійснюватися або через викладання обов'язкового чи факультативного курсу, або шляхом імплементації відповідної проблематики в зміст традиційних шкільних предметів (історія, література, основи здоров'я, біологія, технології), або ж через позаурочну

роботу. Можливе і гармонійне поєднання цих напрямків фамілістичної підготовки школярів відповідно до євростандартів.

3. Сучасна система дошлюбної підготовки та статевого виховання повинна орієнтуватися як на вирішення проблем міжстатевої комунікації, їх профілактику чи подолання, так і на розвиток особистості, зміну поведінки тощо.

4. Центральне місце в підготовці школярів до сімейного життя займає професіоналізм педагогів. Вчителі повинні відійти від свого ієрархічно вищого положення і виступати в ролі фасилітаторів.

5. Особливо актуальним є запозичення багатогранного зарубіжного досвіду щодо організації *співпраці школи з батьками* в питаннях виховання майбутнього сім'янина, залучення батьків до навчально-виховного процесу.

6. Не слід захоплюватись дублюванням зарубіжного досвіду, механічним перенесенням на національний ґрунт.

Література

1. Слюсар Л.І. Сім'я в сучасній Україні: інституційна криза чи постіндустріальна трансформація? *Демографічні процеси та тенденції*. № 1. 2007. С. 28-38.
2. Демографічний перехід. – URL: http://www.ipss.go.jp/webjad/webjournal.files/population/2003_4/kaa.pdf (дата звернення: 01.02.2020)
3. Кравець В.П. Підготовка молоді до сімейного життя в зарубіжній школі та педагогіці: історія та сучасність: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2019. 256 с.
4. Девятых С. Половая социализация молодежи в условиях социокультурной трансформации семьи: монографія. Москва: Юрайт, 2019. 187 с.
5. Демографічна ситуація в Україні у 2018 році. – URL: database.ukrcensus.gov.ua > ukr > 2019 > dem_2018 (дата звернення: 16.02.2020).
6. Україна – на першому місці в Європі за кількістю розлучень. – URL: <https://marionetki.net/ukrayina-na-pershomu-mistsi-v-yevropi-za-k/> (дата звернення: 16.02.2020).
7. Оприлюднено результати оцінки чисельності наявного населення України/ – URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 13.02.2020)
8. Потапова Т. Життя без дітей: чайлдфрі по-українськи – URL: <https://life.pravda.com.ua/travel/2009/11/12/33004/>
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Київ.: Рад.школа, 1976-1978, т.2.
10. Hoyles M. Childhood in historical perspective / M. Hoyles // *Changing Childhood / Martin Hoyles (ed.)*. – London: Writers and Readers Publishing Cooperative, 1979. – P. 16–29.

11. Куценко С. Шлюб до повноліття – URL:
https://ukr.lb.ua/blog/stanislav_kutsenko/421221_shlyub_povnolittya.html (дата звернення 16.02.20)
12. Вовк І. Аборти серед підлітків в Україні. – URL:
<http://zavantag.com/docs/444/index-1138167.html> (дата звернення: 16.02.2020).
13. Названо вік, коли люди найчастіше займаються сексом. – URL:
<https://www.unian.ua/health/intimacy/10534368-nazvano-vik-koli-lyudi-nauchastishe-zaumayutsya-seksom.html> (дата звернення: 16.02.2020).
14. Романцова С. В. Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні. Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.08. Львів, 2018
15. Яворська Л. Підготовка молоді до сімейного життя в США//Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн. – Тернопіль: ТзОВ “Видавництво Астон, 2009. – 206 с.
16. Standards for Sexuality Education in Europe. WHO Regional Office for Europe and BZgA. Federal Centre for Health Education, BZgA, Cologne, 2010. 75 pp.

ISBN 978 – 80 – 89654 – 67 – 3

EAN 9788089654673